

## Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση - Θεωρία και στρατηγική

### **Εισαγωγή:**

Στο πλαίσιο της συνεχιζόμενης ενασχόλησής της με ζητήματα διεθνούς πολιτικής οικονομίας, και ριζοσπαστικής στρατηγικής, η *Ουτοπία* φιλοξενεί το αφιέρωμα που κρατάτε στα χέρια σας. Η επιλογή της θεματικής «Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση και Αριστερά» βασίζεται στην πεποίθηση ότι το ζήτημα της ευρωπαϊκής ενοποίησης αποκτά πλέον μία δραματική σημασία, τόσο θεωρητικά όσο και πολιτικά. Το περιοδικό έχει και στο παρελθόν φιλοξενήσει άρθρα γύρω από αυτό το ζήτημα, τόσο σε σχέση με τη συνολική θέασή του όσο και σε σχέση με επιμέρους πτυχές του<sup>1</sup>. Αυτή είναι όμως η πρώτη φορά που συγκροτείται ένα ειδικό τεύχος-αφιέρωμα στη διαδικασία παραγωγής και αναπαραγωγής της περιφερειακής καπιταλιστικής διεθνοποίησης που ενσαρκώνει η Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε.).

Θεωρητικά, η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση έχει εδώ και καιρό εγκαταλειφθεί από την μαρξιστική θεωρία, παρόλο που παλαιότερα υπήρξε ένα προνομιακό πεδίο εμβριθών μαρξιστικών αναλύσεων<sup>2</sup>. Ο κλάδος των ευρωπαϊκών σπουδών έχει αναπτυχθεί ως ωμή συνηγορία στις επιλογές των κυρίαρχων κύκλων της Ε.Ε. Σε μεγάλο βαθμό, η ανάλυση για την Ε.Ε. είναι ανάλυση υπέρ της Ε.Ε. Οι συνέπειες αυτού του φαινομένου είναι λίγο-πολύ γνωστές: στρατιές αποφοίτων από τμήματα πολιτικής επιστήμης και ευρωπαϊκών σπουδών γίνονται φορείς αναπαραγωγής του καθεστωτικού λόγου περί Ευρώπης, και νομιμοποίησης των πολιτικών και της πειθάρχησης που εκπορεύονται από τις Βρυξέλλες.

Πολιτικά, τα πράγματα δεν μοιάζουν καλύτερα. Η συζήτηση εντός της αριστεράς είναι παγιδευμένη ανάμεσα στο αδιέξοδο του «αριστερού ευρωπαϊσμού» από τη μία, και τη μονόπλευρη ενασχόληση με το χρέος δίχως να θίγεται η «καντή πατάτα» της συμμετοχής στην Ε.Ε. από την άλλη. Τις συνέπειες του πρώτου ιδεολογήματος τις ξέρουμε: παραπομπή του σοσιαλιστικού μετασχηματισμού σε ένα μελλοντικό συντονισμό 27 διαφορετικών χωρών, επιπέδων ανάπτυξης και κινήματων, παράβλεψη των επιδράσεων από τη συμμετοχή της Ελλάδας στην Ε.Ε. και, το κυριότερο, νο-

\* Ο Ηρακλής Οικονόμου είναι πολιτικός επιστήμονας.

μιμοποίηση κάθε περαιτέρω βήματος σύσφιξης των μηχανισμών διεθνικής καπιταλιστικής πειθάρχησης (π.χ. Μάαστριχτ) με επίκληση ενός υποτιθέμενου νέου πεδίου δράσης και παρέμβασης που ανοίγεται κάθε φορά για το κίνημα<sup>3</sup>. Άλλο όμως το πεδίο συμπύκνωσης ταξικών συσχετισμών και παραγωγής του γενικού συμφέροντος που αποτελεί το κράτος, και άλλο ο μηχανισμός στυγνής ταξικής εκμετάλλευσης και συμφωνίας κορυφής των διεθνοποιημένων μεριδίων των ευρωπαϊκών αστικών τάξεων που συναντάται στην Ε.Ε.<sup>4</sup>

Οι συνέπειες της δεύτερης σχολής είναι ακόμα σοβαρότερες, εξαιτίας του σαφώς ριζοσπαστικότερου χαρακτήρα της: προσέγγιση της κρίσης όχι μέσω των πηγών (παραγωγή - τάση πτώσης του μέσου ποσοστού κέρδους) αλλά μέσω των συνεπειών της (κρίση χρέους), εστίαση στην ΟΝΕ με σχετική αποσιώπηση ή υποτίμηση της συμμετοχής στην Ε.Ε., υιοθέτηση μιας ριζοσπαστικής ρητορικής που αφορά, όμως, πρωτίστως νομιματικά ζητήματα και όχι την ανάγκη παραγωγικής αναδιάρθρωσης και επαναστατικού μετασχηματισμού των σχέσεων ιδιοκτησίας<sup>5</sup>. Είτε με τον έναν, είτε με τον άλλο τρόπο, το αποτέλεσμα είναι το ίδιο: η εκτόπιση της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της συμμετοχής σε αυτήν από την τρέχουσα συζήτηση για την ελληνική και παγκόσμια κρίση. Τι παράδοξο! Αυτή η εκτόπιση λαμβάνει χώρα τη στιγμή που ο ευρωπαϊκός χώρος συνολικά –και όχι μόνο η ΟΝΕ– αποτελεί ολοένα και περισσότερο τη σφαίρα στην οποία λαμβάνονται μερικές από τις κρισιμότερες αποφάσεις γύρω από την πολιτικο-οικονομική συνάρθρωση της χώρας.

Στο πλαίσιο αυτό, προβάλλουν αμείλικτα τα παρακάτω ερωτήματα που αποτελούν και τον άξονα του παρόντος αφιερώματος:

- Πώς αντιλαμβάνεται η κριτική πολιτική θεωρία και η θεωρητική πολιτική κριτική το μόρφωμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης; Πώς μπορεί, δηλαδή, να προσδιοριστεί θεωρητικά ο χαρακτήρας της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης στην τρέχουσα συγκυρία;
- Ποια είναι η σχέση της συμμετοχής της Ελλάδας στην Ε.Ε. και στην ΟΝΕ με την κρίση του χρέους και την υπαγωγή στα μέτρα του μνημονίου;
- Ποιες νέες δομές ταξικής εξουσίας, επιβολής και νομιμοποίησης διαμορφώνονται σε επίπεδο Ε.Ε. σήμερα;
- Ποιες συγκλίσεις και αποκλίσεις διαγράφονται στην Αριστερά ως προς το ζήτημα της ευρωπαϊκής ενοποίησης, σε επίπεδο στρατηγικής;
- Είναι η Ε.Ε. ένα μόρφωμα που μπορεί να μεταρρυθμιστεί σε προοδευτική κατεύθυνση εκ των έσω, ή απαιτείται η απεμπλοκή από αυτό σε εθνικό επίπεδο.
- Μπορεί να υπάρξει εναλλακτικό μοντέλο σοσιαλιστικής ολοκλήρωσης της ευρωπαϊκής ηπείρου;

Οι συμβολές στο αφιέρωμα αγγίζουν αυτά τα ερωτήματα διερχόμενες διαδοχικά μέσα από τέσσερα κύρια μοτίβα: ιστορία, πολιτική οικονομία, θεωρία και στρατηγική. Το κείμενο του Ευτύχη Μπιτσάκη μάς εισάγει κριτικά στο ιστορικό υπόβα-

θρο της διαδικασίας ευρωπαϊκής ενοποίησης, επισημαίνοντας παράλληλα τα διλήμματα μιας ριζοσπαστικής στρατηγικής απέναντί της. Καθώς μεταφερόμαστε στο πεδίο της πολιτικής οικονομίας, ο Kees van der Pijl ανατέμνει την ιστορική προέλευση του νεοφιλελευθερισμού που χαρακτηρίζει τη θέσμιση της Ευρωπαϊκής Ένωσης και εντοπίζει τις κύριες συνέπειες της νεοφιλελεύθερης επίθεσης στην αγορά εργασίας και τα εργατικά δικαιώματα. Στη δική του συμβολή, ο Γιάννης Τόλιος καταγράφει τα πρόσφατα μέτρα σε επίπεδο Ε.Ε. για την ένταση του ελέγχου των εθνικών οικονομιών και φωτίζει την επίδραση αυτών των μέτρων στην ελληνική οικονομία, καταδεικνύοντας παράλληλα τη σαθρότητα απόψεων που προσβλέπουν σε έναν ταυτόχρονο, πανευρωπαϊκό, προοδευτικό μετασχηματισμό. Αντλώντας από τις συμβολές της νεο-μαρξιστικής θεωρίας ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, ο Γιώργος Λιοδάκης εντάσσει την ευρωπαϊκή ενοποίηση σε μία ευρύτερη διαδικασία υπερεθνικής συγκρότησης του κεφαλαίου και του αστικού κράτους, και αναλύει τις νέες δομές ταξικής εξουσίας και επιβολής που προκύπτουν από τη διαδικασία αυτή. Το άρθρο του Γιώργου Οικονομάκη αναδεικνύει με τη χρήση πλούσιου βιβλιογραφικού και στατιστικού υλικού τα εγγενή και χρόνια προβλήματα ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας, προβλήματα που –όπως αποδεικνύει ο συγγραφέας– αναπαράγονται και εντείνονται μέσω της συμμετοχής στην ΟΝΕ και την Ε.Ε.

Ο Δημήτρης Καλτσώνης αντλεί καίρια στοιχεία από το έργο του Λένιν για να καταδείξει τις εκμεταλλευτικές διακρατικές σχέσεις εντός της ΕΕ και τον βαθμό περιορισμού της εθνικο-πολιτικής κυριαρχίας, τονίζοντας παράλληλα και τον ρόλο των δημοκρατικών διεκδικήσεων στον αγώνα για τον κοινωνικό μετασχηματισμό. Παραμένοντας εντός της ιστορικο-υλιστικής προβληματικής, ο Χριστόκης Γεωργίου αναδεικνύει τη συγκέντρωση και συγκεντροποίηση του κεφαλαίου σε κύριες πηγές της ευρωπαϊκής ενοποίησης, βασιζόμενος στις επεξεργασίες των Έρνεστ Μαντέλ και Κρις Χάρμαν, και αναλύει τον τρέχοντα ανταγωνισμό ανάμεσα στην Ε.Ε. και τις άλλες ιμπεριαλιστικές μητροπόλεις. Στη συνέχεια, ο Κώστας Δουζίνας εμπνέεται από τη φιλοσοφική θεώρηση του Έντμουντ Χούσερλ και καταθέτει μία πρωτότυπη πολιτιστική και κανονιστική κριτική των αποκλεισμών που αναπαράγει η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Και ο Κώστας Μελάς παραθέτει μία σειρά «αιρετικών» θεωρητικών παρατηρήσεων γύρω από τη φύση του ευρωπαϊκού μορφώματος, επισημαίνοντας ανάμεσα στα άλλα τη βαθιά αντιδημοκρατική φύση του, την έκθεσή του σε έντονες ενδο-ιμπεριαλιστικές αντιθέσεις, αλλά και την αδυναμία της ευρωπαϊκής αριστεράς να δράσει πολιτικά εντός του.

Το κείμενο του Σταύρου Μαυρουδέα μάς εισάγει σε έναν προγραμματικό λόγο που θέτει την αποδέσμευση από την Ε.Ε. στο επίκεντρο μιας σύγχρονης αριστερής στρατηγικής, συνδέοντάς τη με το αίτημα της σοσιαλιστικής μετάβασης. Παραμένοντας εντός της προβληματικής της αποδέσμευσης, ο Σάββας Μιχαήλ προβάλλει την ανάγκη τροφοδότησης μιας διαδικασίας επαναστατικού μετασχηματισμού, που, ξε-

κινώντας από μία χώρα, απαιτεί την πλήρωσή της σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο. Στο άρθρο του Τάκη Φωτόπουλου, ο αναγνώστης θα βρει μία οξεία και ταυτόχρονα εμπειριστατωμένη κριτική προς τις ευρωπαϊκές στρατηγικές όλων των εκδοχών της οργανωμένης αριστεράς, η οποία συνοδεύεται από μία δέσμη προτάσεων προς την κατεύθυνση οικοδόμησης μιας αυτοδύναμης οικονομίας. Τέλος, ο Βαγγέλης Χωραφάς εστιάζει στις έντονες αντιθέσεις που επικρατούν στο εσωτερικό της ΕΕ και κομίζει έναν υγιή σκεπτικισμό ως προς τις περιορισμένες, σύμφωνα με τον συγγραφέα, δυνατότητες παρέμβασης της αριστεράς σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Η κόκκινη κλωστή που ενώνει όλες τις συμβολές στο παρόν αφιέρωμα είναι η άμεση ή έμμεση σχέση τους με τη μαρξιστική θεωρία και κριτική: μια θεωρία και μια κριτική που γίνονται αντιληπτές όχι σαν αν-ιστορικό θέσφατο, αλλά αντίθετα σαν ανάγκη συγκεκριμένης ανάλυσης της συγκεκριμένης συγκυρίας. Σε αντίθεση με την καθεστωτική ευρωκεντρική ρητορική, αυτή η συγκυρία εμφανίζεται γεμάτη εγγενείς αντιφάσεις: κεφάλαιο ν. εργασία, καπιταλιστική διεθνοποίηση ν. έθνος-κράτος, κέντρο ν. περιφέρεια, παραγωγικές δυνάμεις ν. παραγωγικές σχέσεις. Όχι τυχαία, όλα τα κείμενα, ανεξάρτητα από τον βαθμό αφαίρεσης που υιοθετούν, βρίθουν στρατηγικών συνεπειών. Με τον τρόπο αυτό, ικανοποιούν τον ρόλο της θεωρίας όχι μόνο ως εργαλείο ερμηνείας της πραγματικότητας, αλλά και ως προϋπόθεση του μετασχηματισμού της. Και όλα τα άρθρα διαφοροποιούνται από τον κυρίαρχο λόγο περί Ε.Ε. διότι δεν αναπαράγουν μηχανικά την εικόνα που οι ευρωπαϊκοί θεσμοί έχουν για τον εαυτό τους αλλά αντίθετα αμφισβητούν τη λειτουργία και τον ρόλο τους, εντάσσοντάς τους σε ένα πλαίσιο ταξικής και ιστορικής ανάλυσης.

Οι συμμετέχοντες στο παρόν αφιέρωμα προσκλήθηκαν σύμφωνα με τα εξής αδρά κριτήρια: α) τη θεωρητική και επιστημονική εμπλοκή τους με ζητήματα ευρωπαϊκής πολιτικής· β) την κριτική θέαση της τρέχουσας διαδικασίας ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης εκ μέρους τους· και γ) την ανάγκη της κατά το δυνατόν πιο πλουραλιστικής εκπροσώπησης όλων των θεωρητικών, ιδεολογικών –ως και πολιτικών– ρευμάτων στους κόλπους της αριστεράς. Κάθε απόκλιση από το τελευταίο κριτήριο είναι αποτέλεσμα της αδυναμίας συμμετοχής κάποιων συγγραφέων στους οποίους και απευθυνθήκαμε. Η Συντακτική Ομάδα της *Ουτοπίας* ευχαριστεί θερμά όλους τους συγγραφείς που ανταποκρίθηκαν στην πρόκληση του περιοδικού. Ευχαριστεί, επίσης, τους πολυάριθμους μελετητές που για καθ' όλα σεβαστούς λόγους δεν στάθηκε δυνατό να ανταποκριθούν σε αυτήν την πρόσκληση.

*Είναι σαφές ότι η Συντακτική Ομάδα της Ουτοπίας δεν είναι σύμφωνη με όλες τις απόψεις που εκφράζονται στο αφιέρωμα, ούτε υιοθετεί το σύνολο των χαρακτηρισμών κάποιων άρθρων που αναφέρονται σε πολιτικές συλλογικότητες και σχηματισμούς. Όμως, εφόσον τα άρθρα υποβλήθηκαν κατόπιν πρόσκλησης, και εφόσον η ίδια η Ουτοπία αυτο-προσδιορίζεται ως επιθεώρηση διαλόγου και κριτικής, όλα τα άρθρα δημοσιεύονται στην ολότητά τους, ανεξάρτητα από τις επιμέρους διαφωνίες.*

Τι να κάνουμε, λοιπόν; Καταρχήν, να προβληματιστούμε γύρω από τη φύση και την προοπτική αυτού που με ευκολία παρουσιάζεται ως δεδομένο, αναγκαίο και φυσικό στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Να αμφισβητήσουμε τη με ευρωπαϊκό μανδύα επέλαση της καπιταλιστικής βαρβαρότητας, αλλά και τις όποιες ανταπάτες αναπαράγουν τόσο ο «αριστερός ευρωπαϊσμός» όσο και η τρέχουσα συζήτηση περί χρέους. Να εγκαταλείψουμε την επίκληση της μοναδικής αλήθειας, τον βραχνά της επαναστατικής καθαρότητας – ο προσεκτικός αναγνώστης θα βρει στα ακόλουθα άρθρα να αποκαλύπτονται δυνατότητες συνθέσεων και συγκλίσεων, πέρα από τις υπαρκτές ιδεολογικές και προγραμματικές διαφορές. Και να φανταστούμε τα ψήγματα μιας άλλης, σοσιαλιστικής ευρωπαϊκής ενοποίησης, που περνά μέσα από την αμφισβήτηση της πολιτικο-οικονομικής κυριαρχίας του κεφαλαίου και τη διαλεκτική υπέρβαση του μορφώματος της Ε.Ε. μέσα από διαδοχικούς εθνικούς – αλλά με διεθνείς διαστάσεις και συνέπειες – ριζοσπαστικούς μετασχηματισμούς.

Απίθανο; Αδύνατο; Όσο απίθανη θεωρείτο κάποτε η ευρωπαϊκή ενοποίηση μέσα στις στάχτες του Β' Παγκόσμιου Πολέμου, και όσο αδύνατη φάνταζε λίγο αργότερα μέσα στη νιρβάνα του καταναλωτισμού και της καπιταλιστικής κερδοφορίας η τωρινή κρίση. Κι αν υποθέσουμε ότι η λενινιστική ρήση «δεν υπάρχει επαναστατική πράξη χωρίς επαναστατική θεωρία» διατηρεί σήμερα την ισχύ της, καθίσταται εμφανές ότι δεν μπορεί να υπάρξει επαναστατική θεωρία χωρίς τη συγκεκριμένη ανάλυση της συγκεκριμένης ευρωπαϊκής ενοποίησης στην τρέχουσα συγκυρία. Σε αυτή την ανάλυση φιλοδοξούν να συμβάλουν οι σελίδες που ακολουθούν.

### Σημειώσεις

1. Ενδεικτικά, με χρονολογική σειρά: Σ. Μαυρουδέας, «Η ελληνική κρίση, η Ε.Ε. και οι ενδοϊμπεριαλιστικές αντιθέσεις», τ. 92, Νοέμβριος-Δεκέμβριος 2010· Η. Οικονόμου, «Εξοπλισμοί, ιδέες, και η Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας», τ. 88, Ιανουάριος-Φεβρουάριος 2010· Π. Άντερσον, «Ευρωπαϊκές υποκρισίες», τ. 82, Νοέμβριος-Δεκέμβριος 2008· Ε. Μπιστάκης, «Η “Ενωμένη Ευρώπη” του Μάαστριχτ», τ. 23, Ιανουάριος-Φεβρουάριος 1997.

2. Ξεκινώντας, βεβαίως, από τη συζήτηση ανάμεσα στον Έρνεστ Μαντέλ και τον Νίκο Πουλαντζά στα τέλη της δεκαετίας του '60 και τις αρχές του '70. Ε. Mandel, *Europe versus America? Contradictions of Imperialism*, Λονδίνο: Merlin Press, 1968· Ν. Poulantzas, *Classes in Contemporary Capitalism*, Λονδίνο: New Left Books' 1975.

3. Βλ. Α. Αλαβάνος, «Η Αριστερά χρειάζεται να φύγει πέρα από το Μάαστριχτ», *Διαλεκτική*, τ. 8, Καλοκαίρι 1993, σελ. 103-105.

4. Βλ. και τον διάλογο στα «Ενθέματα»: Η. Οικονόμου, «Ο Νίκος Πουλαντζάς για την ευρωπαϊκή ενοποίηση: Κι αυτός εθνολαϊκιστής;», *Η Αυγή*, 10 Μαΐου 2009· Α. Κεσσόπουλος και Γ. Μπαλαμπανίδης, «Η Ευρώπη, η εξουσία, ο σοσιαλισμός», *Η Αυγή*, 17 Μαΐου 2009.

5. Με σημαντικές εξαιρέσεις· ο Κώστας Λαπαβίτσας, π.χ., αναφέρει ορθά ότι «οι πηγές της ανάπτυξης μεσοπρόθεσμα θα πρέπει να βρεθούν μέσω της αποφασιστικής αναδιάρθρωσης της οικονομίας συνολικά και όχι μέσω της απόδοσης των εξαγωγών λόγω υποτίμησης». Κ. Λαπαβίτσας, «Η δομική κρίση της περιφέρειας της ευρωζώνης», σε *Συλλογικό, Ο χάρτης της κρίσης: Το τέλος της ανταπάτης*, Αθήνα: Τόπος, 2010, σελ. 177.





Καρατζά Αντζι «η ιστορία της τέχνης όπως και κάθε ιστορία δεν γράφεται.  
Ψήνεται σιγά-σιγά. "Πρόγευμα στη Χλόη"».